

Les fures

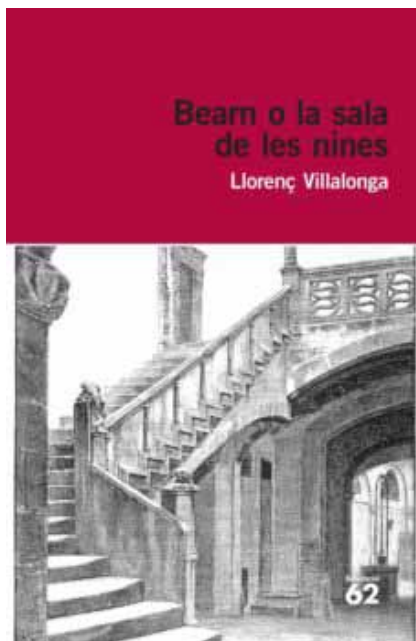
Carles Montpart Tura

Llorenç Villalonga és sens dubte un dels escriptors més destacats de la literatura catalana contemporània. El conjunt de la seva obra, i especialment la construcció literària del mite de Bearn, el situen com un referent ineludible en el panorama novel·lístic del segle XX. L'editorial Viena, a la magnífica col·lecció "Petits plaers" acaba d'editar la novel·la Les fures, una obra que, tot i no ser tan coneguda com Mort de dama o Bearn o la sala de les nines, no deixa de tenir un notable interès..

De fill de militar a psiquiatre

Llorenç Villalonga i Pons (Ciutat de Mallorca, 1887-1980) va residir de ben petit a Maó i a la Corunya en funció dels successius destins del seu pare, Miquel Villalonga i Muntaner, que procedia d'una antiga família de propietaris rurals i que era militar. La mare, Joana Pons i Marquès, era una maonesa criada en el si d'un entorn culte i cosmopolita que amb la seva gran intel·ligència va influir poderosament en el futur escriptor.

Ja retornats a Ciutat de Mallorca, a partir de 1904 Villalonga estudia amb diversos mestres particulars, en una educació en què va destacar ben aviat l'aprenentatge del francès. A causa d'una salut força delicada, la família l'envia a fer cures de repòs a Bunyola, i resideix tant al poble com a la possessió des Cocons. El record dels jocs infantils i l'amistat amb el ferrer del poble, que li ensenya a nedar i a muntar a cavall, seran la base de l'ambient evocat a *Les fures* (1967).

Després d'uns anys plens de lectures però també d'indecisions —interromp, per exemple, els estudis de batxillerat per preparar l'examen d'ingrés a l'acadèmia militar de Toledo, on a la fi no es presenta—, Llorenç Villalonga inicia com a alumne lliure els estudis de Medicina a Múrcia, una carrera que continuarà cursant a Barcelona, a Madrid i que finalment acabarà el 1926 a Saragossa. L'any següent ingressa al Col·legi Mèdic de Balears, s'especialitza

en diabetis i treballa com a anestesista en una clínica de Palma. L'any 1929 Villalonga es trasllada a París per seguir estudis de Psiquiatria i Terapèutica Física, una formació que més endavant continuarà a Madrid, a les dependències psiquiàtriques del Cienpozuelos, amb el doctor Vallejo Nájera, i a Barcelona, amb els professors Emili Mira, Sarró i Rodríguez Arias. L'any 1936, amb l'esclat de la Guerra Civil, Villalonga, a causa dels ambients en què s'havia mogut, en certa forma es troba, com tants d'altres, afiliat a la Falange Española, on passa a exercir un càrrec subaltern de tipus sanitari en el servei de Defensa Passiva contra l'Aviació.

Segons el seu biògraf, Damià Ferrà-Ponç, el fet que Villalonga faci gestions per salvar la vida de diversos intel·lectuals catalanistes "el fa suspecte i es veu obligat a signar protestes d'anticatalanisme teòric en diversos articles. És també en aquest moment delicat que publica lloances de la unificació de partits en el bàndol "nacional" i l'article "El genio de Franco" publicat al diari *El Día* el 3 d'octubre de 1936 ("Notícia de Llorenç Villalonga", pròleg

de Damià Ferrà-Ponç a la segona edició de *Flo la Vigne*, El Club dels Novel·listes, 1974, p. 38).

El mateix autor recordarà més endavant, al pròleg de la primera edició catalana de *Bearn* (El Club dels Novel·listes, 1961) la incomoditat d'aquesta situació: "Poc abans m'havia esforçat a influir a favor de la moderació; havia tractat de dur certs energúmens pels camins de la tolerància, tan anacrònica en aquells moments. Els qui coneixen la meua simpatia, no desmentida al llarg de la meua obra, per la civilització europea en el seu moment més madur, el segle XVIII francès, comprendran quina violència vaig haver de fer-me a mi mateix (i la violència a mi mateix és l'única que puc admetre) relacionant-me amb certs primitius a fi de salvar vides i llibertats amenaçades" (ed. cit., p. 18).

L'autor, que s'havia casat a finals de 1936 amb Maria Teresa Gelabert, cosina segona seva i vídua sense fills, s'acaba instal·lant a Binissalem, fugint dels constants bombardejos republicans sobre Ciutat, i enceta un progressiu allunyament dels atzars polítics i bèl·lics. És en aquest entorn camperol que es gesta la seva gran novel·la *Bearn*. Un cop acabada la guerra, Villalonga retorna a Ciutat de Mallorca i, segons ens reporta Damià Ferrà-Ponç, "resta al marge de la tímida represa cultural autòctona intentada pels supervivents de l'Escola Mallorquina, que li són, gairebé tots, netament hostils. Resta al marge així mateix de tota activitat periodística i es dedica a l'elaboració de *Bearn*, novel·la que no serà acabada d'escriure en primera versió fins al 1945 i que no apareixerà en edició original catalana

fins al 1961". Unes línies abans, Ferrà-Ponç havia destacat que no s'ha remarcat prou "que fos durant aquells anys de silenci més o menys total i més o menys forçós, entre 1936 i 1945, quan [Villalonga] es llança a escriure quasi exclusivament en la llengua pròpia, essent així que fins al 1936 ho havia fet sobretot en l'altra; bona prova de fins a quin punt i en quin sentit el van fer reaccionar les circumstàncies —just quan tants d'altres feien al revés! (pròleg citat, p. 40).

Bearn, el mite de la Mallorca que desapareix

Llorenç Villalonga comença a col·laborar regularment —en castellà, gairebé sempre— a la premsa a partir de 1924, activitat que compagina amb la seva formació acadèmica.

L'autor coneix l'obra de Galdós, Clarín i de Valle Inclán, però sobretot la d'Anatole France, i admira profundament la prosa de Marcel Proust, un escriptor que l'influirà clarament, sobretot en la seva producció novel·lística de postguerra. Un cop restablert a Mallorca, amb els estudis de Medicina acabats, Villalonga, que ha esdevingut un home culte i profundament racionalista, i que s'ha format al marge dels grups regionalistes mallorquins, freqüenta en un primer moment els ambients més cosmopolites i snobs de l'illa —que estan fortament castellanitzats— i, per tant, s'enfronta amb el mallorquinisme de tendència localista i ruralista, identificat per l'autor amb l'Escola Mallorquina i la revista "La Nostra Terra", un ambient cultural que l'autor troba massa localista, superficial i endarrerit.

L'aparició de *Mort de dama* (1931), on l'autor fa

una esperpèntica paròdia d'aquest corrent cultural va provocar un autèntic escàndol. La novel·la, que Villalonga havia signat en les dues primeres edicions amb el pseudònim de *Dhey*, i que anirà sent revisada i ampliada fins a la versió definitiva de l'any 1965, gira a l'entorn de l'agonia i mort d'Obdúlia de Montcada, vídua de Bearn, que tipifica el món de l'aristocràcia sorgida arran de la Restauració Borbònica, ara en crisi i condemnada a desaparèixer. La sàtira que planteja l'autor inclou, per una banda, la decadència del món de l'alta societat mallorquina — amb els botifarres, (els terratinents) i els xuetes (els aristòcrates)— i de la classe política sorgida de la Restauració i emmirallada en el centralisme madrileny, i, per l'altra, la superficialitat tant del món cultural regionalista de l'Escola Mallorquina com dels intel·lectuals castellanitzats que es reuneixen a l'Ateneo. De fons, una societat en transformació en què el turisme comença a erigir-se com el nou gran dissolvent de les tradicions.

Després de publicar la tragèdia *Fedra* (1932) en castellà, on Villalonga transformava en mite la seva amistat íntima amb la poeta cubana Emília Bernal —figura que més endavant l'autor convertirà en el personatge de Sílvia Ocampo—, de dirigir el *magazine* cosmopolita "Brisas" (1934-1936), i de recollir en volum alguns articles ideològics virulentament anticatalanistes (*Centro*, 1934), amb l'esclat de la Guerra Civil, com hem dit abans, l'autor es reclou a partir de 1937 a Binissalem i va preparant els materials del que serà la seva novel·la més important.

La primera redacció de *Bearn* és de 1945 i és en català. Tanmateix, certes desavinences amb els editors fan que el llibre aparegui per primera vegada en castellà l'any 1956, una versió que no serà gaire ben rebuda ni per la crítica ni pel públic i que va optar, sense èxit, als premis Nadal —el va guanyar *El Jarama*, de Rafael Sánchez Ferlosio— i Ciutat de Barcelona, els més importants d'aquell moment. Finalment, l'any 1961 apareix la primera versió catalana que hem esmentat

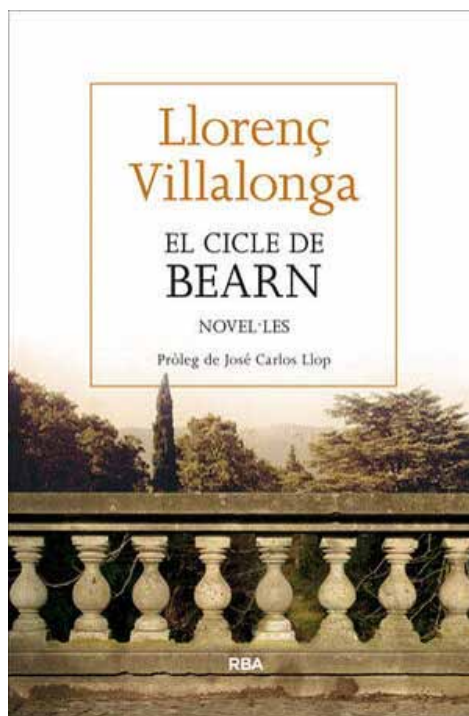
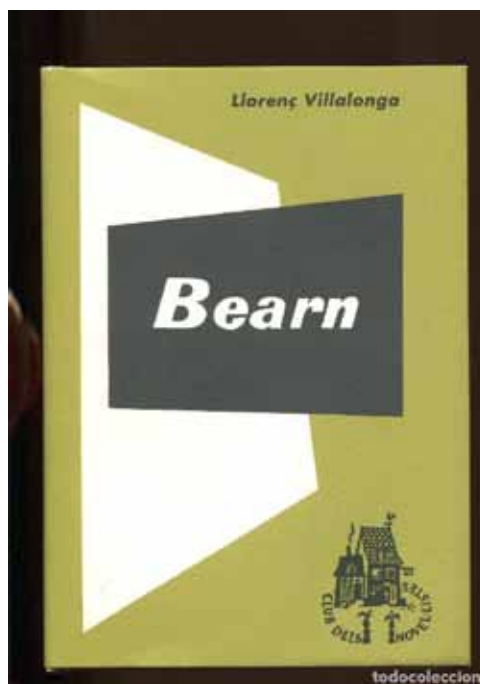
abans. Més endavant, amb el títol de *Bearn o la sala de les nines*, apareix al volum de les seves *Obres Completes* (Edicions 62, 1966) la versió definitiva que inclou, a part de nombrosos canvis estilístics —

especialment en els diàlegs— un epíleg i un encapçalament format per aquests versos del llibre *Cementiri de Sinera*, de Salvador Espriu: "Els meus ulls ja no saben / sinó contemplar dies / i sols perduts...". Se'n suprimeix, en canvi, l'interessant i aclaridor "Pròleg de l'autor" que Villalonga havia escrit per a l'edició de 1961 i un "Vocabulari" de mallorquinismes de la novel·la, confeccionat pels editors i revisat, probablement, per Aina Moll, filòloga a qui l'autor va confiar la revisió del seu text.

L'any 1963 *Bearn* obté el Premi de la Crítica i en una enquesta de Serra d'Or feta l'any següent se cita l'obra com la segona millor novel·la de la literatura catalana després de *La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda. La novel·la recull les memòries de don Toni de Bearn, una mena d'*alter ego* de l'autor, i està dividida en dues parts. La primera, "Sota la influència de Faust", fa referència a la passió que sent don Toni per dona Xima, una seva neboda que representa l'encarnació del mal. La segona part, "La pau regna a Bearn", és un cant a l'amor conjugal i a la vida familiar, el del matrimoni format per don Toni i dona Maria Antònia. Amb *Bearn* Villalonga construeix un gran poema elegíac d'un paradís perdut i eleva a mite el món decadent de l'aristocràcia rural mallorquina de la fi del segle.

Una extensa i sòlida obra

Després d'un llarg període de silenci posterior a la Guerra Civil, doncs, en què l'autor deixa fins i tot de col·laborar a la premsa, Villalonga reprèn l'escriptura en català amb *La novel·la de Palmira* (1952), el recull de contes *El lledonier de la claustra* (1958), *Bearn* (1961) —que, com hem dit, esdevindrà central en tota la seva obra— i la novel·la *L'àngel rebel* (1961,

refeta i publicada el 1974 amb el títol de *Flor la Vigne*), obra amb la qual l'autor obre un nou cicle: el del retrat del món sorgit després de la Segona Guerra Mundial, on destacarà la confrontació del liberalisme humanístic amb la uniformització que imposa la nova societat de consum. Un cicle format per diverses novel·les en què Villalonga es mostrarà progressivament desenganyat del progrés, i especialment del progrés tecnològic, i que derivarà sovint en una visió apocalíptica d'un futur deshumanitzat que menysté els referents culturals que l'autor creu que han conformat la civilització occidental.

Tant si pertanyen al cicle de Bearn, com al nou enfocament, les obres de Villalonga es van publicant fins a configurar un *corpus* novel·lístic de primera categoria: *Desenllaç a Montlleó* (1963), *L'hereva de dona Obdúlia* (1964), *Les fures* (1967), *Falses memòries de Salvador Orlan* (1967), *La gran batuda* (1968), *La 'Virreynda'* (1969), *Lulú o la princesa que somreia a totes les conjuntures* (1972), *El misantrop* (1972), *Lulú regina* (1972), *Andrea Víctrix* (1974, premi Josep Pla 1973), *Un estiu a Mallorca* (1975). Una obra que va acompanyada del seu retorn a les col·laboracions periodístiques —ara també a la premsa de Barcelona com "El Correo Catalán" o "Destino"— i amb la publicació d'algunes peces teatrals com *Aquil·les o l'impossible* (1964) o els *Desbarats* (1965), o de reculls de contes com *El llumí i altres narracions* (1968) o *Narracions 1924-1973* (1974).

Fi del cicle de Bearn

Les novel·les i contes que configuren l'anomenat "cicle de Bearn" són *Mort de dama*, *Mme. Dillon*, ampliada i publicada més endavant amb el títol de *L'hereva de donya Obdúlia*, *La novel·la de Palmira*, revisada i publicada posteriorment amb el títol de *Les ruïnes de Palmira*, *Bearn*, els relats *El lledoner de la clastra* i, finalment, la novel·la breu *Les fures*, publicada l'any 1967 i que tanca el cicle.

L'edició que s'ha publicat recentment d'aquest darrer

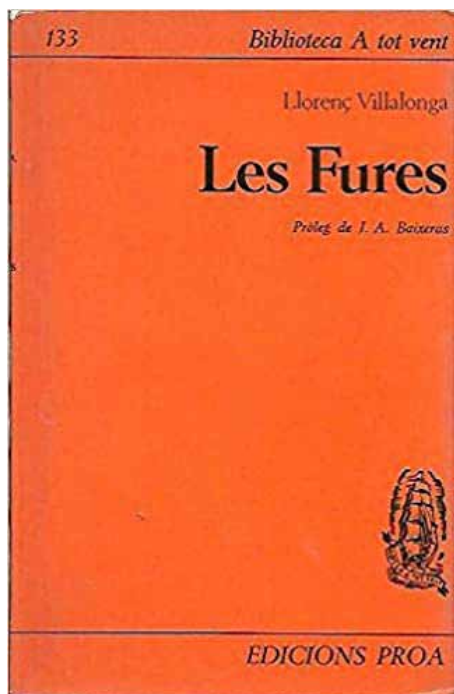
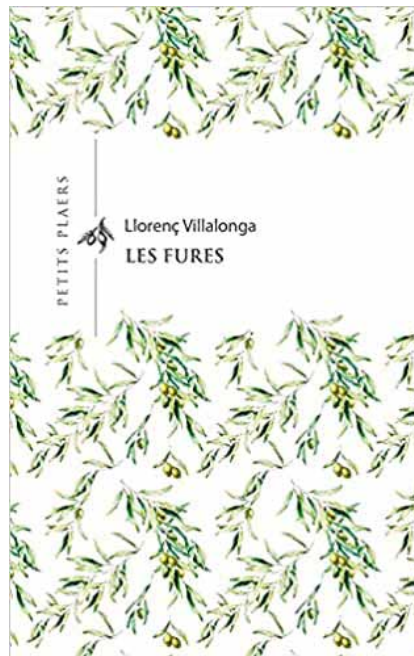
llibre, *Les fures* (Viena Edicions, col·lecció "Petits plaers", 2020) és una magnífica recuperació, ja que permet al lector entrar en el món de la infantesa de Villalonga a través de la reconstrucció literària d'un entorn rural que va constituir una part important de la formació vital de l'autor. Com dèiem al principi, la delicada salut de l'escriptor va fer que els seus pares l'enviessin a Bunyola —que en la novel·la es converteix en Bearn—, on el petit Villalonga entraria en contacte amb la natura i amb una vida més sana que la que portava a Ciutat.

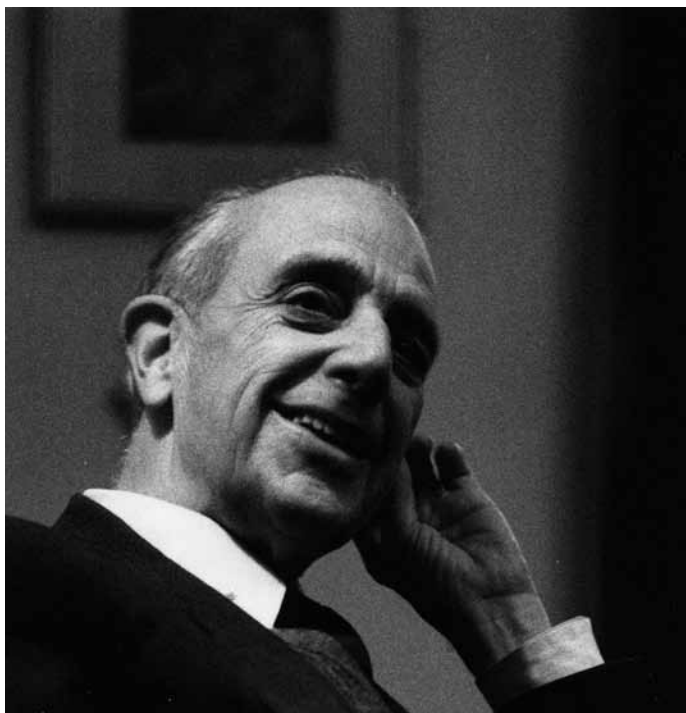
A la novel·la, doncs, narrada en primera persona per un protagonista sense nom que en la primera part té nou anys i en la segona vint, i que no és sinó l'*alter ego* de l'autor, veurem desfilar des de na Coloma, filla de na Tonina i germana de llet del protagonista, per qui el narrador sent un apassionat amor infantil, fins a en Xim ferrer, personatge inspirat en la persona real que va ensinistrar el petit Villalonga en els secrets de la natació i de saber muntar a cavall, i que a *Les fures* es converteix en un autèntic ídol, un heroi gairebé clàssic.

La visió que té l'autor d'aquell paisatge i d'aquells anys és el d'un autèntic paradís: "Com record aquelles hores ardents de la canícula, en què les energies vitals no s'havien encarrilat, encara, cap al sexe i la inquietud interna se'ns traduïa —innocència i crueltat— a muntar als arbres, caçar teuladers i tirar pedres als moixos, que ens detestaven de tot cor!..." (p. 34). Quant a Xim el ferrer, el narrador ens el presenta així: "Déu m'ha fet gràcia de no ésser envejós, però si mai he sentit en la meua infantesa, i encara ara, enveja de ningú ha

estat d'en Xim el ferrer. Ell devia tenir aleshores prop d'una trentena d'anys (hauria pogut ésser mon pare i així el considerava, en substitució d'aquell pare llunyà displicent que no m'havia besat mai) i constituïa un magnífic exemplar masculí, un nord i una fita... Fort com quasi tots els del seu ofici, era un atleta del tipus fi" (p. 63).

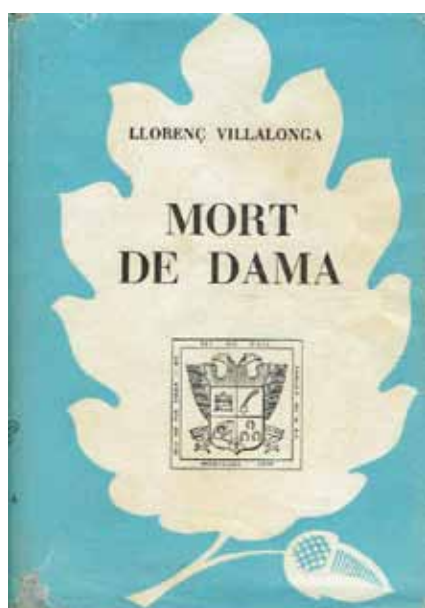
En l'endemig, també hi trobarem les germanes que tot el

Llorenç Villalonga

poble anomena "les fures" i que, tot i que sempre resten en un segons pla narratiu, encarnen tots els mals que la superstició més arrelada en l'entorn rural atribueix a les persones que es comporten de forma diferent al que és socialment acceptable: "Les fures seguien igual, miserables com sempre, ferestes, apartades de tothom, endolades, sense edat, quasi sense sexe, vertaders esperits malèfics" (p. 114). L'amo en Miquel i madò Repelencia, el sen Toni i Jaume el Legionari són

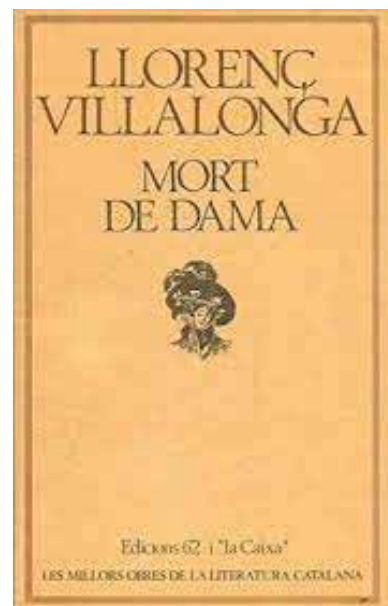

altres personatges que poblen l'univers recreat per l'autor i que van configurant l'elegia d'un món magistralment construït per Villalonga i en qual el lector es veu progressivament immers gràcies a la utilització d'una llengua viva i altament expressiva.

Villalonga ens aproxima a un món que ja ha desaparegut —el

món mític de Bearn— i en la segona part ens presenta les primeres aparicions i les conseqüències d'un nou

fenomen que, amb els anys, esdevindrà aclaparador, el d'un turisme que transformarà la fesomia de Mallorca. Un dels personatges, per exemple, el beneït Joan, acabarà fent de *gigolò* amb estrangeres que aterren a l'illa i embolicat en una trama de tràfic de cocaïna. A la segona part de *Les fures*, doncs, el protagonista torna a Bearn, ara amb

vint anys, i s'enfronta a aquesta nova realitat: "El món màgic que havia conegut a nou anys anava desapareixent substituït per un altre món científic, també incomprensible, que, en fer-se familiar, deixava d'ésser meravellós, perquè l'home només pot viure meravellat alguns moments... Concretament, durant la infantesa." (p. 134). Un món, i una societat de consum, sobre el qual Villalonga ja expressa a *Les fures* una disconformitat que anirà sent, com hem dit, una de les característiques més importants de gran part de la seva obra novel·lística posterior: "Per altra part, i malgrat els aparells electrodomèstics que eleven el nivell de vida, els pobres eren cada vegada més pobres: vull dir que havien de fer més feina que abans i vivien amb menys independència. A Bearn [...] cada família encara tenia la seva casa, però començava ja a ésser difícil emancipar-se de la propaganda industrial que s'engolia els bearnesos obligant-los a adquirir objectes progressivament més absurds i nombrosos" (p. 180).

El narrador, que sovint s'adreça al lector, vol que aquest tingui clar que, si viatja a l'illa, ja no trobarà la realitat que la lectura li ha mostrat: "El viatger que, després de llegir aquesta narració, vulgui conèixer el meu poble natal no hi veurà res del que he descrit: li mancarà la llunyania d'aquells anys a través dels quals he anat elaborant les vivències que s'oferiren a una mentalitat de nin. Bearn és la imatge del Paradís Perdut, i només cobra valor perquè ja no existeix" (p. 65). I, afegiríem nosaltres, cobra encara més valor perquè s'ha convertit en bona literatura. ■